

Silvija Slaminskienė
Vytauto Didžiojo universiteto Menų instituto ir Lenkų kultūros instituto
kultūros mainų kelionės tęsiasi

Kultūros mainų kelionės – viena iš Vytauto Didžiojo universiteto Menų instituto ir Varšuvos universiteto Lenkų kultūros instituto(IKP) bendradarbiavimo formų. Š. m. rugsėjo mėn. (21 – 28 d. d.) abiejų institutų studentų grupės susitiko Lenkijoje. IKP studentai surengė kelionę, kurios metu buvo aplankyta nemaža dalis kultūrinių centrų nuo Liublino iki Krokuvos. Susipažinome su kaimyninės šalies miestų ir miestelių istorija, architektūra, aplankėme įvairias teatrines organizacijas, kultūros namus, muziejus, tradicinių amatų centrus, tautinių mažumų asociacijas.

Viešnagę vainikavo susitikimas Krokuvoje su Mažosios Lenkijos kultūros instituto (*Malopolski Instytut Kultury* (MIK)) direktoriumi Antoni‘u Bartosz‘u. Tai buvo reprezentatyvi ir informatyvi paskaita apie MIK. Pradėjęs nuo „kultūros“ ir „instituto“ terminų aiškinimo, A. Bartosz‘as supažindino su kultūros plėtros ypatybėmis, jos reikšme šiuolaikinei visuomenei bei perspektyvas ateičiai. Manychiau tokia dėstymo metodika bei patirtis kultūros animacijoje ypač naudinga mūsų VDU Menų institutui, kuomet „Kultūros politikos“ ir „Kultūros animacijos“ mokomieji modeliai žengia pirmuosius žingsnius.

Nors programa buvo žinoma iš anksto, kiekvienas susitikimas su nauju miestu, naujais žmonėmis buvo savaip netikėtas, paliekantis gražius prisiminimus. Ir ne tik tai. Itin svarbus buvo kontaktas tarp dviejų skirtingų specializacijų studentų – menotyrininkų ir kultūros animatorių. Nesvarbu, jog įvykusių susitikimų metu su įvairiomis organizacijomis, IKP kultūros animatorės buvo aktyvesnės, o mūsų susidomėjimas labiau pasireiškė meno srityje. Svarbu, kad vyko dialogas tarp kelionės dalyvių. Gyvi vaizdiniai, nuoširdūs pašnekesiai skatino atsigręžti į bendrą Lietuvos ir Lenkijos šalių istorinę praeitį, kultūrinį ir meno paveldą, lyginti nūdienos kultūros procesus bei ieškoti abipusių ryšių.

Bene didžiausią įspūdį man paliko Liublinas. Tai vienas pirmųjų mūsų aplankytų miestų, liudijančių bendrus Lenkijos ir Lietuvos istorijos pėdsakus. Labiausiai Liublinas išgarsėjęs čia pasirašyta unija, jungusia Lenkiją ir Lietuvą į bendrą valstybę daugiau kaip 200 metų. Tad visai nenuostabu, kad norėjome pamatyti Jogailos funduotą Švč. Trejybės koplyčią, buvusioje Liublino pilyje. O ypač XV a. pradžios tapytas freskas, kurių restauracija baigta palyginus visai neseniai – 1995 m. Tai buvo puiki galimybė iš arčiau susipažinti su unikaliu senuoju paveldu, atspindinčiu lotyniškų Vakarų ir bizantiškų Rytų meninių stilių sąveiką. Menotyriniu žvilgsniu

rūpėjo kuo daugiau aprėpti ir kitus išpūdingus architektūrinius statinius. Tad kiek įmanoma smalsiai dairėmės po senamiestį, įamžindami jo fragmentus fotoaparatu.

Tačiau šio miesto dvasią pajutau tik apsilankius „Brama Grodzka – Teatr NN“ („TNN“) institucijoje. Čia susitikome su kultūros animatoriumi, „TNN“ aktoriumi Witoldu Dąbrowski‘u, kuris teigė, jog norint suprasti „TNN“ veiklą, pirmiausia reikia žinoti Liublino istoriją. Tad pažintis su Liublinu tęsėsi.

Sužinojome, jog Liublinas kelis amžius buvo labai svarbus žydų kultūros centras. Grodzko vartai, anksčiau vadinti „Žydų vartais“ skyrė du miestus – žydų ir krikščionių. Aplink pilį buvo žydų kvartalas, su gatvėmis, namais, sinagogomis. Tačiau, po antro pasaulinio karo nelaimių, atstatytas naujasis Liublinas tai užmiršo.

Nuo 1992 m. šioje vietoje išikūrusi „Brama Grodzka – Teatr NN“ institucija ėmėsi kultūros animacijos veiklos. Vartai tapo simboline vieta, kuria norėta pabrėžti skirtingų tautų, religijų ir tradicijų susitikimą. Tam tikslui naudojamos pačios įvairiausios veiklos formos: seminarai, susitikimai, publikacijos, filmai, teatriniai renginiai, literatūriniai vakarai, parodos, kiekvieną mėnesį, penktadieniais, rengiami vakarai su žydų tautos žmonėmis. Taip pat „TNN“ turi savo sukauptą archyvą, kuriame daug dokumentinės medžiagos. Klausant Witoldo Dąbrowski‘o pasakojimo apie organizacijos veiklą, turėjome galimybę apžiūrėti ekspoziciją apie žydų praeitį Liubline, įrengtą teatro patalpose. Vėliau diskusija buvo pratęsta teatro salėje.

„Mes turime skubėti, nes kiekviena diena – mirtis. Reikia su kiekvienu susitikti,“ – pasakojo Witoldas. Nežinau, ar tą pajautė kiti, tačiau mane žavėjo ramus ir santūrus šio žmogaus nuoširdumas ir atvirumas, ieškant geresnio supratimo tarp skirtingų kultūrų. Atsakydamas į klausimą *„Kaip jūs supratote, kad Jūsų vieta čia?“*, W. Dąbrowski‘s prisipažino, kad iki atvykstant į Liubliną, žydų kultūra jam buvo nepažini žemė. Jaunystėje nesidomėjo, net gėdydavosi ištarti žodį „žydas“. Ir tik 1980 m. pažintis su Tomasz‘u Pietrasiewicz‘iu („TNN“ steigėju, dabartiniu jo direktoriumi), paskatino Witoldą domėtis šios tautos kultūra. *„Nesu ekspertas, tačiau galiu kalbėti apie tautinių mažumų problemas“*, - šypsojosi Witoldas.

Susitikime plačiau pristatyta ir „TNN“ meninė veikla. Smagu buvo išgirsti, jog pirminius teatrinis sumanymus inspiravo žydų kilmės lietuvių rašytojo, buvusio Lietuvos žydų bendruomenės pirmininko Grigorijus Kanovičiaus kūryba. Gal būt todėl, kad skaičiau šio rašytojo romanus, kurie vaizduotėje formavo istorinį ir kiek mitologizuotą žydų tautos likimą Lietuvoje.

Pagal G. Kanovičių „TNN“ 1991 m. pastatė spektaklį *„Ziemsie pokarmy“*. Nuo 2001 m. pradėtas realizuoti kamerinių vaidinimų ciklas, paremtas žydų folkloru (rež. T. Pietrasiewicz) Trys spektakliai vyksta mažoje salėje, nereikalaujančioje scenografijos. Muzikiniame fone

tiesiog pasakojamos istorijos. W. Dąbrowski's, save apibūdinęs kaip istorijų pasakotoju, maloniai nustebino, mums suvaidinęs monodramą, rašytojo I. B. Zingerio kūrybos motyvais.

Tačiau, pasak, W. Dąbrowski'o, už meninį aspektą svarbesnis edukacinis. Ypač svarbu supažindinti jaunos žmones apie multikultūras, suaktyvinti diskusijas dėl tautinių mažumų integracijos ir tolerancijos. Ruošiamos įvairios edukacinės programos, bendradarbiaujama su mokytojais ir mokiniais. Supažindinama ne tik su kultūros paveldu, bet ir su kultūros animacijos metodais. O dirbama ne tik su jaunimu. „TNN“ atvertas visiems žmonėms, kurie nori atrasti ką nors sau.

Kitą dieną aplankėme buvusią koncentracijos stovyklą Maidaneke, vieną didžiausių Europoje. Slogus vaizdas įstrigo ilgam ne tik lietuvaitėm, bet ir lenkaitėm, kurios čia lankėsi pirmą kartą. Holokaustas – sunkiai suvokiamas protu.

Emocinį sukrėtimą autentiškoje vietoje dar labiau paaštrino „TNN“ realizuotas edukacinis projektas. Tai barake Nr. 53 surengta paroda „Elementarz - Życie dzieci na Majdanku“, skirta lenkų, žydų, baltarusių vaikams, kalėjusiems Maidaneke. Paroda pasakoja apie keturis mažamečius: du žydų vaikus, baltarusių berniuką ir lenkų mergaitę. Kitas dešimtmetis lenkų – žydų kilmės berniukas žuvo lageryje – tai Chenio Žitomirskis, tapęs „TNN“ simboliu. Simboliškai pateiktas ir žydų mergaitės Alžunios likimas. Apie ją žinoma nedaug – tik tiek, jog ant popieriaus skiautelės užrašė eilėrašį: „*Była sobie raz Elżunia, umierała sama, Bo jej tatuś na Majdanku W Oświęcimiu mama [...]*“. Raštelis ratas vaikiškame batelyje, kuriame buvo užrašyta, jog mergaitei 9 metai, o eilėrašį dainavo pagal lenkų prieškarinę melodiją „*Z popielnika na Wojtusia iskiereczka mruga*“. Ypatinga vaizdo ir garso parodos atmosfera, sukurta režisieriaus T. Pietrasiewicz'iaus, itin įtaigi. Vaikų likimus simbolizuoja keturi betoniniai žiedai, įleisti į medines grindis. Pasilenkus prie jų, gali išgirsti suaugusių žmonių pasakojimus apie jų vaikystę praleistą lageryje, o iš penktojo šulinio - sklindančią gaudžią Alžunios dainą.

Kelionės metu aplankėme ir daugiau multikultūrinių centrų. Tai „Miasteczko“ organizacija Chelme (Chełm), I. B. Zingerio asociacija Bilgorajuje (Bilgoraj), etnografinis muziejus Tarnove (Tarnów), sukaupęs ekspoziciją apie romų istoriją ir kultūrą Lenkijoje. Žydai, ukrainiečiai, čigonai bei kitų tautybių žmonės visuomet buvo sudėtinės šių Lenkijos miestų kultūrinio paveldo dalys, įtakojusios miestų socialinį ir kultūrinį vystymą.

Lyginant jų veiklą, nepastebėjau esminių skirtumų. Organizacijos palaiko glaudžius ryšius ne tik su miesto institucijomis, bet kooperuojasi ir tarpusavyje. Visus šiuos centrus sieja panašūs tikslai - vienyti bendruomenę, gal būt tik skiriasi raiškos formos. Ir tikriausiai nesuklysiu, sakydama, jog tokių multikultūrinių centrų aktyvumą pirmiausiai lemia vadovo asmenybė, jo idėjos bei iniciatyva. Čia norėtusi pacituoti W. Dąbrowski'o mintį „*Jej turi gerą idėją, turi gerą ir produktą*“.

Tuo metu, siekiant palyginti Lenkijos ir Lietuvos organizacijas, susijusias su tautinėmis mažumomis, nelabai ką galėjome pasakyti. Tai mums buvo mažai pažįstama sritis. Tačiau kultūros animacijoje svarbiausia susitikimas su žmogumi. Tai supratau dar šių metų vasarą, dalyvaudama kultūros animacijos projekte, vykusiame Gozdowo mieste. Ten atradau, jog dirbant kultūros animacijos srityje, nebūtina ieškoti išskirtinės vietovės. Svarbu suburti žmonės į bendruomenę, skatinti ją aktyviai veikti kultūriniame gyvenime. Šioje kelionėje atradau Liublino istorijų pasakotoją Witoldą Dąbrowski. Pažintis su šiuo žmogumi, bei daugybe kitų, sutelpančių Grodzko vartų istorijoje, atvėrė kur kas platesnį suvokimą apie skirtingas kultūras, paskatino pasidomėti savo šalies situacija. Tuo pačiu įgijau naujos patirtis kultūros animacijos srityje. Manau, kad svarbu ne tik iškelti problemą, bet žmones sudominti ta vieta, kurioje įsikuria viena ar kita organizacija. Jauki aplinka įtakoja nuoširdų bendravimą. Tai pajaučiau ne tik Liubline, bet ir Chelme.